

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่สถาบันการศึกษาแต่ละแห่งจัดเตรียมไว้เพื่อการเก็บรักษาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด เพื่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และเพื่อการจัดบริการต่างๆ แก่ผู้ใช้ห้องสมุดตามนโยบายของสถาบันการศึกษานั้นๆ ซึ่งปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลให้การดำเนินงานของห้องสมุดประสบความสำเร็จ คือการจัดอาคารห้องสมุดให้สามารถสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยตามหน้าที่ของห้องสมุดนั้นๆ ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ประหยัด อีกทั้งสามารถสนองตอบความต้องการด้านจิตวิทยาของผู้ใช้อาคารอันได้แก่เจ้าหน้าที่และผู้ใช้ห้องสมุดด้วยเช่นกัน(ทิพย์วัลย์ ตูลยะสุข 2526 : 22)

การออกแบบอาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยเป็นการออกแบบที่สถาปนิก วิศวกร ตลอดจนผู้บริหาร และบุคลากรของห้องสมุดต้องร่วมกันพิจารณาหลักการออกแบบโดยคำนึงถึงเกณฑ์ในการออกแบบทั้งทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และบรรณารักษศาสตร์ ในประเด็นดังต่อไปนี้

1.ทำเลที่ตั้ง

อาคารห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาควรตั้งอยู่ในที่สะดวกสำหรับผู้ใช้ มีสัดส่วนเป็นเอกเทศ(ทบวงมหาวิทยาลัย 2544) และควรตั้งอยู่ในที่ที่เป็นศูนย์กลางของสถาบัน ทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมของอาคารห้องสมุดต้องสามารถอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานทั้งแก่ผู้ใช้บริการและผู้ปฏิบัติงานของห้องสมุดได้เป็นอย่างดี

2.รูปแบบอาคาร ความยืดหยุ่นในการใช้อาคาร และลักษณะความกลมกลืน

อาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยในปัจจุบันมีรูปทรงที่หลากหลาย บางแห่งเป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยม บางแห่งเป็นอาคารทรงเรขาคณิตรูปทรงหลายเหลี่ยมตามแต่แนวคิดในการออกแบบของสถาปนิกผู้รับผิดชอบ อย่างไรก็ตามรูปทรงของอาคารห้องสมุดควรเป็นสี่เหลี่ยม เนื่องจากการจัดพื้นที่ภายในส่วนใหญ่จะเป็นสี่เหลี่ยมตามลักษณะของชั้นหนังสือ(มาลินี ศรีสุวรรณ 2542 : 61) อีกทั้งยัง

สามารถปรับเปลี่ยนหรือรองรับการขยายตัวในอนาคตได้อย่างสะดวกและไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ในส่วนของจำนวนชั้นหากห้องสมุดนั้นมีเนื้อที่มากควรมีเพียง 2-3 ชั้น หากมีเนื้อที่น้อยและเป็นห้องสมุดขนาดใหญ่จำเป็นต้องมีหลายชั้น ทั้งนี้ ชั้นอยู่กับงบประมาณในการก่อสร้างเป็นสิ่งสำคัญ

3. ประโยชน์ใช้สอย และความสัมพันธ์ของพื้นที่แต่ละบริเวณ

การจัดสรรพื้นที่ภายในอาคารห้องสมุดเป็นการอำนวยความสะดวกและใช้เนื้อที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยพื้นที่ภายในต้องสามารถขยาย ปรับเปลี่ยน และยืดหยุ่นได้ตามสภาพของงานที่พัฒนาไปตามกาลเวลา (วาณี ฐานวงศา 2543 : 110) ทั้งนี้ การออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในที่เหมาะสมจะช่วยให้การปฏิบัติงานของบุคลากรเป็นไปอย่างสะดวก คล่องตัว และเป็นไปตามลำดับขั้นตอน อีกทั้งยังเป็นการสร้างบรรยากาศในการทำงาน และทำให้บุคลากรรู้สึกเป็นอิสระในการทำงานเนื่องจากมีเนื้อที่เฉพาะสัดส่วน นอกจากนี้ ยังอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการหรือผู้ที่มาติดต่อทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อห้องสมุดด้วยเช่นกัน

4. สภาพแวดล้อมและการตกแต่งภายในอาคาร

การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาคารห้องสมุด หมายถึงการจัดบรรยากาศภายในอาคารให้ผู้อยู่ภายในมีความสบาย สดชื่น และมีสุขภาพดี โดยการจัดองค์ประกอบต่อไปนี้ให้เหมาะสม ได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น แสงสว่าง เสียง เป็นต้น นอกจากนี้ ควรศึกษาถึงผลกระทบของสภาพแวดล้อมที่มีต่อผู้ปฏิบัติงานในอาคารทั้งในด้านพฤติกรรม ผลผลิต และความพึงพอใจในการทำงาน (Edward 1990 : 123) อีกทั้งควรมีระบบควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น การระบายอากาศ แสงสว่าง และระบบป้องกันสารอันตรายอย่างเหมาะสมและได้มาตรฐาน เพื่อป้องกันและบำรุงรักษาทรัพยากรห้องสมุดมิให้เกิดการชำรุดเสียหายก่อนเวลาอันควร (ทบวงมหาวิทยาลัย 2544)

จากเกณฑ์ในการออกแบบดังกล่าวจะเห็นได้ว่าอาคารห้องสมุดที่ได้รับการออกแบบอย่างมีระบบและรอบคอบแล้วนั้น จะต้องเป็นอาคารที่มีประโยชน์ใช้สอยสูง สามารถขยายตัวได้อย่างสะดวก สามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ และมีความสวยงามกลมกลืน อย่างไรก็ตาม การออกแบบอาคารห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จะมุ่งให้ความสำคัญเชิงวิทยาศาสตร์มากขึ้น อาทิ การออกแบบอาคารโดยคำนึงถึงผลกระทบของสภาพแวดล้อมที่มีต่อการทำงานของมนุษย์ หรือการยศาสตร์ (Ergonomics) กระบวนการรับรู้และตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Proxemics) (Coughlin and Gertzog 1992 : 514)

ดังนั้น การพิจารณาออกแบบเพื่อให้ได้อาคารห้องสมุดที่มีลักษณะสมบูรณ์ดังกล่าว จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงความสมดุลของเกณฑ์ออกการออกแบบทั้งในด้านทำเลที่ตั้ง รูปแบบ พื้นที่ใช้สอย รวมทั้งสภาพแวดล้อมของอาคาร ซึ่งเกณฑ์เหล่านี้ล้วนแต่มีความสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน หากมีการพิจารณาออกแบบในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างไม่เหมาะสม ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของห้องสมุดได้

การดำเนินงานขององค์กรใดๆ จะประสบผลสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ต้องอาศัยทรัพยากรที่สำคัญที่สุด นั่นคือทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานตามนโยบาย เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ ทั้งนี้การที่จะทำให้ทรัพยากรมนุษย์หรือบุคลากรในองค์กรทำงานอย่างเต็มความสามารถด้วยความตั้งใจ กระตือรือร้น และรักองค์กร จำเป็นต้องอาศัยการจูงใจด้วยวิธีต่างๆ เช่น การให้ผลตอบแทนในการทำงาน การจัดสวัสดิการต่างๆ อาทิ การจัดสถานที่ทำงานให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ และไม่อยู่ในสภาพที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้ปฏิบัติงาน(จารุวรรณ สิริสุโขภณ 2527 : 73) ซึ่งเป็นไปตามหลักทฤษฎีการจูงใจของเฮิซเบิร์ก (Frederick Herzberg) ที่ว่ามีปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการทำงานและแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรในองค์กรเรียกว่า "ปัจจัยอนามัย" หรือ Hygiene Factors อันประกอบด้วย นโยบายขององค์กร การบังคับบัญชา ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เงินเดือน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน(บรียงค์ ไตจินดา 2542: 255) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในการทำงานตามทฤษฎีดังกล่าวมี อาทิ อากาศ แสง เสียง อุณหภูมิอันยวความสะดวก ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงในการออกแบบอาคารดังที่กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าอาคารสถานที่เป็นตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการทำงานของบุคลากรในองค์กร

อาคารเป็นสถานที่ที่มนุษย์ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องสัมผัส ทั้งเพื่ออยู่อาศัยและประกอบกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นตัวอาคารทั้งภายในและภายนอกซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของผู้ออกแบบ จึงควรประกอบด้วยบรรยากาศที่ทำให้ผู้ใช้อาคารได้รับความสบาย มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี รวมทั้งควรมีการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี เช่น มีที่ว่าง มีการควบคุมเสียง แสงสว่าง มีการระบายอากาศและอุณหภูมิที่พอเหมาะ(ตรีใจ บุรณสมภพ 2539 : 5) และที่สำคัญอาคารดังกล่าวจะต้องสนองความต้องการของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ความต้องการในด้านอาคารสถานที่ของบุคลากรห้องสมุดโดยธรรมชาตินั้น ย่อมต้องการที่ทำงานที่สามารถไปมาได้สะดวก และต้องการห้องสมุดที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีเช่นกัน นอกจากนี้ยังต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งในเวลาทำงานและในเวลาพัก เช่น ต้องการที่นั่งทำงานเป็นสัดส่วน อยู่ในตำแหน่งพอสอดคล้องกับขั้นตอนการทำงานและการประสานงานกับผู้อื่น มีที่

เก็บของใช้ส่วนตัว และมีที่รับรองสำหรับการติดต่อกิจส่วนตัว เป็นต้น(จารุวรรณ ลินธุโสภณ 2527 : 148) ดังนั้น หากอาคารห้องสมุดได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับบุคลากรดังกล่าวแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประสิทธิผลในการทำงาน ในทางตรงกันข้ามหากอาคารห้องสมุดไม่สามารถสนองความต้องการใช้สอยของบุคลากรได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจในการทำงาน และส่งผลต่อคุณภาพหรือผลผลิตของงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การออกแบบอาคารและการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงปัจจัยด้านสรีรวิทยา พฤติกรรม และจิตวิทยา จะช่วยทำให้เกิดคุณภาพในการทำงานที่ดีขึ้นได้ ในขณะที่เดียวกันหากสิ่งแวดล้อมในการทำงานถูกออกแบบโดยไม่ได้คำนึงถึงผู้ปฏิบัติงาน นอกจากจะก่อให้เกิดความไม่สะดวกสบาย(Uncomfortable) และการทำงานไม่มีประสิทธิภาพ(Inefficiency) แล้ว ยังส่งผลถึงระดับความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุและปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้ปฏิบัติงานด้วย(วิฑูรย์ สิมะโชคดี และกฤษฎา ชัยกุล 2537 : 5)

นอกจากนี้สภาพแวดล้อมในการทำงานยังส่งผลกระทบและมีบทบาทต่อสภาพจิตใจของผู้ปฏิบัติงานด้วยเช่นกัน กล่าวคือ หากผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกไม่พอใจในสภาพแวดล้อมรอบๆ ที่ทำงาน ย่อมส่งผลให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย เครียด และกลายเป็นความรำคาญใจในที่สุด ทำให้สุขภาพจิตของผู้ปฏิบัติงานเสื่อมลง และส่งผลกระทบต่อเนื่องไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานและความปลอดภัยของที่ทำงานด้วย(ศักรินทร์ โสณันทะ 2543 :13) ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมภายในอาคารนั้น จึงควรคำนึงถึงผลกระทบทางจิตวิทยา (psychologically supportive) ดังกล่าวเป็นสำคัญ

จากการสำรวจเบื้องต้นของผู้วิจัยพบว่าอาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชนในปัจจุบันมีลักษณะที่หลากหลาย บางแห่งเป็นอาคารเอกเทศที่ได้รับการออกแบบเฉพาะ บางแห่งเป็นอาคารดัดแปลง และมีห้องสมุดบางแห่งที่ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของอาคารรวม อีกทั้งการจัดสรรพื้นที่ใช้สอยและการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในอาคารที่ค่อนข้างแตกต่างกัน อาจส่งผลให้บุคลากรของห้องสมุดแต่ละแห่งได้รับผลกระทบที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลกระทบของการออกแบบอาคารที่มีต่อบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชนในด้านการทำงาน สุขภาพและผลกระทบต่อจิตใจ ทั้งนี้ ผลการวิจัยจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงอาคารห้องสมุดให้เหมาะสมต่อการทำงานของบรรณารักษ์ และเป็นแนวทางสำหรับห้องสมุดอื่นในการออกแบบอาคารใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาผลกระทบของการออกแบบอาคารที่มีต่อบรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชน
ในด้านการทำงาน สุขภาพ และจิตใจ

สมมุติฐานของการวิจัย

ลักษณะของอาคารและการจัดเนื้อที่ที่ใช้สอย มีผลกระทบต่อการทำงานและต่อจิตใจของ
บรรณารักษ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชนในระดับมาก

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรต้น

1. ลักษณะของอาคาร ได้แก่

- อาคารที่มีลักษณะเป็นเอกเทศ
- อาคารที่มีลักษณะเป็นส่วนหนึ่งของอาคาร

2. จำนวนชั้น ได้แก่

- อาคารที่มีจำนวนชั้น 1-4 ชั้น
- อาคารที่มีจำนวนชั้น 4 ชั้นขึ้นไป

3. การจัดเนื้อที่ที่ใช้สอย

4. สภาพแวดล้อมภายในอาคาร ได้แก่

- แสงสว่าง
- เสียงจากภายในและภายนอกอาคาร

- การควบคุมอุณหภูมิ
- สุขลักษณะของสภาพแวดล้อมภายในอาคาร

ตัวแปรตาม : ผลกระทบที่มีต่อบรรณารักษ์ห้องสมุด

1.ผลกระทบต่อการทำงาน ได้แก่

- ผลผลิตของงาน (productivity)
- แรงจูงใจในการทำงาน
- ความสะดวกในการทำงาน

2.ผลกระทบต่อสุขภาพ ได้แก่

- โรคหรือความเจ็บป่วยที่เกิดจากอาคาร

3.ผลกระทบต่อจิตใจ ได้แก่

- ภาวะเครียด
- ความรู้สึกปลอดภัย
- ความเป็นส่วนตัว

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ บรรณารักษ์ของสำนักหอสมุดกลาง ห้องสมุดวิทยาเขต และหน่วยงานที่ขึ้นกับสำนักหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยเอกชน ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 15 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยเกริก มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต มหาวิทยาลัยชินวัตร มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัยสยาม มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย และมหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ รวมจำนวนประชากรทั้งสิ้น 200 คน โดยข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2546

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการออกแบบอาคารและผลกระทบของอาคารจากหนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์

2. สัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับอาคารห้องสมุดมหาวิทยาลัยเอกชนจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์บรรณารักษ์ และศึกษาจากสถานที่จริง

3. สร้างแบบสอบถาม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบกำหนดให้ตอบ แบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) และแบบคำถามปลายเปิด โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1	ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอนที่ 2	ผลกระทบของการออกแบบอาคารห้องสมุด ได้แก่ ผลกระทบของลักษณะของอาคาร จำนวนชั้น การจัดเนื้อที่ใช้สอย และสภาพแวดล้อมภายในอาคารที่มีต่อการทำงาน สุขภาพ และจิตใจของบรรณารักษ์ห้องสมุด
ตอนที่ 3	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอาคาร

4. ทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบกับบรรณารักษ์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ ได้แก่ บรรณารักษ์ของสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์จำนวน 15 คน และบรรณารักษ์ของสำนักหอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวน 15 คน

5. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม เพื่อเตรียมจัดทำฉบับสมบูรณ์

6. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปยังกลุ่มประชากรด้วยตนเองและทางไปรษณีย์

7. รวบรวมแบบสอบถาม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์สำหรับวินโดวส์ (Statistical Packages for the Social Science / SPSS for Windows)

8. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

9. รายงานผลการวิจัย อภิปรายผล และเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการปรับปรุงเนื้อที่ใช้สอยและสภาพแวดล้อมภายในอาคารให้เหมาะสมต่อการทำงานของบรรณารักษ์

2. เป็นแนวทางสำหรับห้องสมุดอื่นในการออกแบบอาคารใหม่